

Sygn. akt I CSK 248/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 14 grudnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. S.
przeciwko Skarbowi Państwa - Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej
w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 14 grudnia 2012 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 6 grudnia 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

M. S. w pozwie z dnia 19 października 2009 r. wniósł o zasądzenie od Skarbu Państwa - Centralnego Zarządu Służby Więziennej kwoty 180 550 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną wskutek naruszenia jego dóbr osobistych: godności i prawa do intymności, przez osadzenie go w zakładach karnych i aresztach śledczych - w których przebywa od 1990 r. - w przeludnionych celach, bez zapewnienia odpowiednich warunków sanitarnych i socjalnych.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 8 lutego 2011 r. oddalił jego powództwo, a Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 6 grudnia 2011 r. - apelację.

Oddalając apelację powoda, Sąd drugiej instancji wyjaśnił, że art. 24 § 1 k.c. ustanawia jedynie domniemanie bezprawności naruszenia dóbr osobistych. Natomiast sam fakt ich naruszenia nie podlega domniemaniu. Powoda zatem zgodnie z ogólną regułą rozkładu ciężaru dowodu (art. 6 k.c.) obciążał obowiązek wykazania, iż do naruszenia jego dóbr osobistych doszło na skutek działań pozwanego. Powód jednak temu obowiązkowi nie uczynił zadość.

W okolicznościach sprawy przesłanka spowodowania naruszenia dóbr osobistych przez pozwanego nie mogła, zdaniem Sądu Apelacyjnego, zostać ustalona na podstawie art. 228, 229, 230 lub 231 k.p.c.

Powód w ocenie Sądu Apelacyjnego nie przedstawił też żadnych dowodów na to, że spędził określony czas w celi, w której powierzchnia przypadająca na jednego więźnia wynosiła poniżej normatywu ustawowego, ani nie przytoczył żadnych konkretnych okoliczności, z których wynikałyby złe warunki sanitarne panujące w celach. Ograniczył się jedynie do przedstawienia ogólnej sytuacji w więzieniach w latach 1990-2007 r., choć pozwany od początku procesu domagał się od niego sprecyzowania podstawy faktycznej powództwa przez wskazanie konkretnych zdarzeń, świadczących o naruszeniu jego dóbr osobistych, w tym wskazania okresów odbywania kary pozbawienia wolności w przeludnionych celach lub w warunkach naruszających przyjęte standardy sanitarne i socjalne. Do skonkretyzowania podstawy faktycznej powództwa wezwał powoda również Sąd Okręgowy zarządzeniem z dnia 28 października 2010 r. Powód w odpowiedzi

na to wezwanie podał jedynie okresy i jednostki penitencjarne, w których był osadzony.

Wobec nieustalenia, że doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda, bezprzedmiotowe, według wyjaśnień Sądu Apelacyjnego, okazały się zawarte w apelacji zarzuty naruszenia art. 23 i 24 k.c. w związku z art. 110 § 2 k.k.w. oraz art. 3 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U.1993.61.284. ze zm. - dalej: „konwencja europejska”). W związku z podniesieniem przez pozwanego zarzutu przedawnienia, Sąd Apelacyjny zaznaczył także, że w sprawie, czego nie dostrzegł Sąd Okręgowy, ma zastosowanie art. 442¹ k.c.

Skarżąc w całości wyrok Sądu Apelacyjnego, powód jako podstawy kasacyjne przytoczył naruszenie - w różnych układach i powiązaniach - przepisów art. 5, 228 § 1 i 2, 229, 231, 232 i art. 379 pkt 5 k.p.c., przepisów art. 6, 23, 24 i 448 k.c., przepisów art. 30, 40, 41 ust. 4 i art. 47 Konstytucji, przepisów art. 3 i 8 konwencji europejskiej oraz przepisu art. 10 ust. 1 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (Dz. U. 1977.38.167.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W pierwszej kolejności wymagał rozpatrzenia jako najdalej idący podniesiony przez skarżącego zarzut nieważności postępowania z powodu pozbawienia możliwości obrony jego praw (art. 379 pkt 5) wskutek odmowy ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu.

Według dominującego w orzecznictwie poglądu, nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw zachodzi wtedy, gdy strona nie mogła na skutek naruszenia przepisów postępowania przez sąd lub przeciwnika w sporze brać udziału w postępowaniu sądowym lub jego istotnej części (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06 i z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 473/011). W celu stwierdzenia nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw konieczne jest zatem uprzednie wykazanie naruszenia przepisów dotyczących udziału strony w postępowaniu.

Nieuwzględnienie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu stanowi naruszenie prawa, jeżeli w danych okolicznościach reprezentowanie strony przez pełnomocnika jest niezbędne. W sprawie jednak kwestionowana przez skarżącego odmowa ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu nie nasuwa zastrzeżeń w świetle regulacji zawartej w art. 117 § 5 k.p.c. Leżąca u podstaw tej odmowy ocena co do możliwości działania powoda w sposób samodzielny mieściła się w granicach przyznanej sądowi w art. 117 § 5 k.c. swobody decyzji.

Wskutek kwestionowanej przez skarżącego odmowy ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu nie doszło więc do naruszenia przepisów postępowania, tym samym nie zaistniała konieczna przesłanka do stwierdzenia podnoszonej przez skarżącego nieważności postępowania z powodu pozbawienia go możliwości obrony swych praw wskutek odmowy ustanowienia dla niego pełnomocnika z urzędu.

2. Zgodnie z art. 6 k.c., ciężar udowodnienia danego faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Stanowisko Sądu Apelacyjnego co do rozkładu ciężaru dowodu w sprawach o ochronę dób osobistych jest więc niewątpliwie trafne. Ciężar dowodu faktu naruszenia dobra osobistego, a gdy powód dochodzi zadośćuczynienia pieniężnego - także ciężar dowodu doznanej wskutek naruszenia dobra osobistego krzywdy, spoczywa na powodzie jako osobie wywodzącej z tych faktów skutki prawne. Co do tych faktów, inaczej niż co do bezprawności naruszenia dobra osobistego, art. 24 § 1 k.c., ani żaden inny przepis, nie zmienia wynikającej z art. 6 k.c. reguły rozkładu ciężaru dowodu, ustanawiając na rzecz powoda domniemanie prawne ziszczenia się tych faktów (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2011 r., III CZP 25/11).

Jeżeli więc powód dochodzi - tak jak w niniejszej sprawie - zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wskutek naruszenia jego godności przez osadzenie go w celi więziennej bez zapewnienia minimalnej powierzchni przypadającej na jednego osadzonego i odpowiednich warunków sanitarnych oraz socjalnych, to na nim spoczywa ciężar dowodu osadzenia go w określonym czasie w takich warunkach i wynikłego stąd naruszenia jego godności oraz doznania

krzywdy niemajątkowej. Zasadniczym skutkiem nałożenia na niego ciężaru dowodu tych faktów, jest oddalenie powództwa, gdy w sprawie nie dojdzie do ustalenia tych faktów. Konsekwencją spoczywania na powodzie - z wspomnianym skutkiem - ciężaru dowodu wskazanych faktów jest oczywiście także powinność zgłoszenia przez niego dotyczących tych faktów dowodów (art. 232 zdanie pierwsze k.c.). Sąd może jednak również dopuścić w tym zakresie dowody z urzędu (art. 232 zdanie drugie k.p.c.). W wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach, zastosowanie przez sąd art. 232 zdanie drugie k.p.c. może się nawet stać obowiązkiem sądu, naruszenie zaś tego obowiązku przez sąd drugiej instancji - podstawą kasacyjną (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 22 lutego 2006 r., III CK 341/05; 13 lutego 2004 r., IV CK 24/03; 19 kwietnia 2007 r., I CSK 27/07). Nie można też wykluczyć dokonania w okolicznościach konkretnego przypadku ustaleń co do omawianych faktów w sposób przewidziany w art. 228-232 k.p.c. Dokonując ustaleń co do tych faktów należy mieć oczywiście na względzie nie tylko materiał dowodowy zgromadzony z inicjatywy powoda, ale cały materiał prawidłowo zebrany w sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2005 r., V CK 588/04); jeżeli orzeka sąd drugiej instancji - zarówno zgromadzony w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, jak i apelacyjnym (art. 382 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny trafnie uznał, że w okolicznościach sprawy, na etapie toczącego się przed nim postępowania, nie było podstaw do stwierdzenia osadzenia powoda w przeludnionych celach na zasadach określonych w art. 228 (fakt powszechnie znany), 229 (fakt przyznany wyraźnie), 230 (fakt przyznany w sposób dorozumiany) lub 231 k.p.c. (okoliczność stwierdzona w drodze domniemania faktycznego opartego na innych ustalonych faktach).

Sąd Apelacyjny naruszył jednak art. 232 zdanie drugie k.p.c., nie dopuszczając z urzędu dowodu z ewidencji pobytów powoda w celach więziennych i stopnia zagęszczenia tych cel dla ustalenia, czy i ewentualnie w jakich okresach powód, w czasie nie objętym przedawnieniem dochodzonego roszczenia, był osadzony w warunkach niedopuszczalnego zagęszczenia celi. Wprawdzie, jak wyjaśniono na powodzie spoczywała w tym względzie inicjatywa dowodowa, niemniej jest oczywiste, że zasadnicze znaczenie dla ustalenia tej okoliczności ma wspomniana ewidencja, jeżeli zaś dla ustalenia oznaczonego faktu

zasadnicze znaczenie ma określony dowód, sąd powinien dopuścić ten dowód, choćby nie został on zgłoszony przez stronę. Taki przypadek należy uznać za wyjątkowy w rozumieniu art. 232 zdanie drugie k.p.c. Również nieprzedstawienie takiej ewidencji może mieć wpływ na ustalenia dotyczące wspomnianej okoliczności (zob. art. 233 § 2 k.p.c., a także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 1971 r., II PR 453/70).

Wobec konieczności uzupełnienia w sprawie postępowania dowodowego, bezprzedmiotowe stało się rozpatrywanie pozostałych, dotyczących prawa materialnego zarzutów kasacyjnych.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.